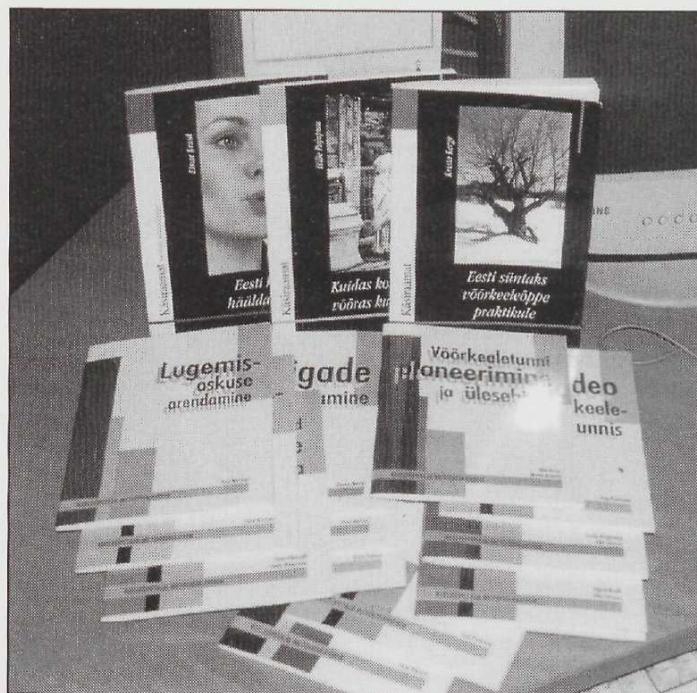

Raamatud

Phare keelesari ehk Mida eurooplane Eestile kinkis

Eelmisel aastal ilmus Euroopa Liidu Phare eesti keele õppe programmi toel terve põnev sari: üksteist vihikut võõrkeele õppemeetodite kohta, kolm raamatut keelest ja kultuurist, lisaks otsesemat keeleõppematerjali ning grammatikataabelid, mis kõik korrastavad õpetajate teadmisi ning tõhustavad lõppkokkuvõttes Eesti riigikeele omandamist. Sari jagati 2001. aasta algul asjaomastele tasuta.

Phare sarja esimene ja otsene väärtus ongi see, et eesti keele kui võõrkeele õpetaja on nüüd targem ja tema töö tasapisi üha tulemuslikum. Euroopas on kindlad arenevad põhimõtted, kuidas võõrkeelt õpetada ja selle oskust testida. Nõukogude Liitu kätketud Eesti ei teadnud neist just liiga palju (milleks „kodanliku propaganda keeli” või üht kohalikku väikekeelt ikka tõhusalt õpetada) ja püüdis sel alal iseoma peaga toime tulla. Taasiseseisvumine tõi probleemi teravalt esile. Alustanud riiklikel põhjustel eesti keele oskuse alg-, kesk- ja kõrgtaseme kirjeldamise ning testimise poolelt, on Eesti nüüd Phare sarjaga astunud

tubli sammu ajakohasema ning tasemeorientatsioonilt selgema õpetamise poole.

Paljudel eesti keele omandajatel on alati olnud põhjust õpetajaid ja metoodikuid tänada. Erandlikult heast tulemusest eesti keele kui võõrkeele omandamisel peab aga ajapikku saama reegel. Astudes Euroopa vabade piiridega liitu, tuleb olla valmis oma keelt õpetama ja tema funktsionaalset oskust testima kõigile kättesaadavate, läbipaistvate, tõhusate ja avalikustatud materjalide-meetodite alusel, mis toetuvad võrreldavale tasemeskaalale. Oleme sellele jälle lähemal. Kuid rõhutaksin ka sarja kaudsemat ja ometi olulist rolli eesti kirjakeele arengus.

Euroopa maksumaksja on TEA kirjastuse kaudu toetanud eesti kirjakeelt kõige tähtsamal: aidanud avalikustada killukese teavet, mida seni sai suures osas kätte ainult võõrkeelsena. Võõrast keelest ammutatud uus informatsioon saab lõpuni selgeks alles siis, kui leiame eesti sõnad, millega tema sisu edasi anda. Nii tekivad uued terminid ja korrastatakse olemasolevate sisu või vormi. Kui eestlaste jaoks uus info aga paberile panna, siis muutub mõte täpseks ja areneb kultuuriomasel viisil edasi – niisugune on kord teistele kirjutamise loomus ja kõige uue lugemise tagajärg. Adressaadi jaoks sisukat teksti luues üritab autor mitte ainult uusi teadmisi lisada, vaid korrastab ümber meie seniseidki arusaamu – ta sunnib meid tuttavatele asjadele teisiti vaatama. See omakorda avardab meie keeleruumi: me mõtleme loetud teemast laiemalt ja teisiti, tänapäevastes terminites ja tänapäevasel viisil.

Kõigepealt korrastab ja uuendab oma teadmisi ikka üks inimene – antud juhul asjatundja. Ta loeb näiteks inglise, saksa, soome või millises tahes keeles moodsa teabe allikaid. Kui see spetsialist võtab omandatud rakendada, nagu eesti autorid seekord Phare sarja kaudu, hakkavad uued teadmised-arusaamad koos asjakohase sõnavaraga tasapisi üha laiemalt levima. Nad nihkuvad aegamööda üldharidusse. Kogu keelekollektiivi uued arusaamad võivad kujuneda uuenenud tegevuses – targemaks saanud pankur ja õpetaja töötavad teisiti ja kasutavad moodsamat keelt; panga klient ja kooliõpilane omakorda jätavad meelde, kuidas asi käib, ja märkamatuks kasutavad moodsamat keelt nemadki. Uus meie teadmistes ja ühtlasi keeles levib igapäevaste olukordade, õpikute ja aimekirjanduse, televisiooni, raadio ja ajalehe kaudu.

Nii ei hari Phare sari üksnes õpetajaid. Õpetaja tegevuse kaudu mõistame kõik ajapikku täpsemalt, millisel motiivil, tasemel ja millise tulemusega valdame võõrkeeli eri osaoskuste kaupa; missuguseid viimastest – kõnet või kirja, teksti lugejana või loojana – võiksime oma õpieesmärke arvestades ennekõike lihvida. Samal ajal on saanud selgemaks, kuidas seda mitmekesiste võimaluste juures tulemuslikumini teha või milliseid suhtlus-, ühiskonna- ja kultuuriteadmisi peab keele õppimisega kaasnema, et selle oskus olukorriti piisavalt töötaks.

Moodne on see kultuur, kes maailma asjadest piisavalt tänapäevasel viisil aru saab. Asjadest tänapäevaselt mõtlemiseks vajab iga keelekeskkond pidevalt uusi infosüste. Võõras keeles lugemisest üksi ei aita, on vaja ühist jõupingutust, et teadmiste jaoks luua ja korrastada sõnavara ning seejärel moodsat teavet levitada. Nõndaviisi liigub kõik uus ajapikku üldkeelde – sellest saab piisavalt osa eesti keele kõnelejate enamik. Kõik täna uus on praegustele lastele kasvades igapäevakeel. Niisuguse lihtsa mehhanismi kaudu muutub eestlaste maailma-vaade, või kui soovite, maailmapilt. Koos sellega püsib meie keel tänapäevane ja tasemel, seejuures igal asjatundmusastmel – ühtaegu teadmamehe, riigimehe või võhiku jaoks.

Tuleks veel arvesse võtta, et eestlasi on ühe keele jaoks teadmisi ammutamas ja iseäranis neid jagamas kokku väga vähe. Seepärast on lausa kuldaväärt, et Phare algatusel sattus korraga paarkümmend inimest teadmiste jagaja rolli – saati valdkonnas, mis ühtaegu on elutähtis riiklikult ja iga inimese jaoks ning oluline igapäevaelu mikrokliimale. Eesmärk ei ole ei suurem ega väiksem kui väärikalt eestikeelne Eesti. Phare väärrib kiitust seda enam, et kõnealune (elu-, tunnetus- ja keele-) valdkond ei ole ainus, mida selle organisatsiooni toel arendatakse.

On koguni väidetud, et väikest kirjakeelt, mis ei jaksa ühiskonnas täita kõiki keelele pandud ülesandeid (peenemalt öeldes, ei ole polüfunktsionaalne) ega püsi nende täitmisel modernsena, ei ole üldse mõtet toetada. Keel säilib n-ö kultuurkeelena ehk püsib võrdsena korrastatud kirjakeelte hulgas ainult siis, kui ei piira oma kõnelejat vaimselt. Neid keeli pole maailmas kuigi palju. Kõigest peab emakeele toel saama mõelda ja kõike selles keeles nüansirikkalt edasi anda (ideaal, mida kunagi ei saavutata, kuid mis ometi vältimatu nagu emakeel ise). Asjal on ka oma praktiline külg iga inimese n-ö konkurentsivõimelisuse jaoks: millest me ei oska tänapäevaselt ja sisutäpselt mõelda, seda ei oska me omale ajale kohaselt teha.

Mida Phare sari meile pakub?

Käsiraamatud

Käsiraamatuid leiame sarjas kolm.

- Arvatavasti kõige üldharivam ja laiemalt tähtis käsiraamat, Hille Pajupuu „Kuidas kohaneda võõras kultuuris”, tugineb kultuuri tänapäevaselt avardunud mõistele, mis on omamoodi lahutamatu isiksuse omadustest – keskkonna mõju põimub isiksuses inimloomuse erilistest ja üldistest joontest tulenevaga. Autor räägib globaliseerumise ja rahvasterändega oluliseks muutunud kultuurierinevustest, tuues välja kultuuriti võrreldavat, nagu individualismi või kollektivismi, maskuliinsuse või feminiinsuse dominant, võimudistants, ruumisuhted, ajakäsitus jm. Ta käsitleb kultuurierinevuste

mõju suhtlusele, keele ja kultuuri seoseid, kultuuritundlikkust. Eraldi peatatakse võõra rahva hulgas kohanemise etappidel. Raamat jagab teavet ka vestluskäitumise, sh eestlase vestlus-
harjumuste kohta, mida autor on ise uurinud. Peatükkide lõpus on õppijat suunavaid küsimusi.

- Einar Kraudi „Eesti keele hääldamine” tutvustab eesti häälikusüsteemi ning harjutab muu emakeelega inimest detailselt muutma hääldusbaasi, võrreldes eesti häälikumoodustust vene, inglise, saksa, prantsuse ja soome omaga. Autori hääldusõppe meetod ja sellega kaasnev terminoloogia on algupärane ning väärrib tõsist süvenemist, rohkesti on toetavaid jooniseid. Mahukas harjutusosa on liigendatud temaatiliselt ja arvestab õppetöö ajalist kulgu. Raamatu juurde kuulub 15 kuuldelinti.
- Krista Kerge „Eesti süntaks võõrkeeleeõppe praktikule” erineb senistest lausekäsitlustest peamiselt selle poolest, et peatub enam süntaksivahendite tähenduspoolel ning kõneolukorrast tulenevaid seikadel. Need peaksid eriti olulised olema võõrkeeleeõppes, kus lähte- ja sihtkeele struktuurile ei vasta struktuur, vaid sisule – sh ühiskondlikule ja individuaalsele lisatähendusele – sisu, mille edastamise vahendeid on alati palju. (Eks see variatiivsus ole emakeeleõppeski tähtis.) Iga osa on ülevaatlike servaosutuste abil liigendatud ning vormi- ja tähenduskeskseid osi seovad omavahel teksti siseviited ja aineregister. Viimase toel leiab muu aine hulgas üles vähese võrdluse vene, saksa, inglise, soome ja ungari keelega.

Metoodikavihikud

Metoodikavihikud on esimene eestikeelne võõrkeeleeõpetust käsitlev koguteos, mis koosneb 11 vihust. Tema adressaat pole üksnes eesti keele, vaid millise tahes võõrkeele õpetaja. Koguteose teemad, mis ühtlasi seisavad vihkude kaanel, on järgmised.

- Leelo Kingisepp ja Elle Sõrmus annavad ülevaate võõrkeele õppe-meetoditest läbi 20. sajandi, kokku on neid vaatluse all neliteist, sh kõige moodsamad. Ülevaadet ilmestavad tunninäited.
- Tiina Kikerpill ja Leelo Kingisepp kirjutavad keelekeskkonnast võõrkeeleeõppe toetajana. Igapäevane avalik suhtlus ja meedia-kanalid on meie konkreetsetes keelesituatsioonides eriti oluline, paraku aga ebatõhusalt kasutatud õpitugi, mille juurde vihk suunabki.
- Hiie Asseri ja Maire Küppari teemaks on võõrkeeleõppes planeerimine ja ülesehitus. Muu hulgas õpetatakse strateegiaid ja võtteid,

- kuidas tundi elavdada, õpetaja orienteeritakse oskuslikult kontrollima õpilast ja analüüsima ennast.
- Osaoskuste omandamist tutvustab neljas vihus Piret Kärtner. Ta pühendub ühekaupa kuulamisoskuse, kirjutamisoskuse, lugemis- oskuse ja kõnelemisoskuse arendamisele. Õpime, miks ja kuidas tunnis kuulata võõrkeelset kõnet ja laule; kuidas saada oskuslikuks kirjutajaks; missuguseid lugemisstrateegiaid on võimalik rakendada ning milliseid ülesandeid jagada lugemise eel, ajal ja järel; kuidas organiseerida keeletunnis kõnelemist ja milline on seejuures õpetaja roll. Pakutakse eri tüüpi, sh loovaid harjutusi ning rollimänge.
 - Kristi Saarso vihu teema on sõnavara õpetamine, mis on meie arusaamistes liiga kaua seisnud irdu, nagu saaks sõna tekstides esineda ilma vormita ega kuuluks ühtaegu mitmesse kooslusse. Sõnade ja sõnavara olemusliku ülevaate juurest jõutakse arusaamani, kuidas sõnu tõhusalt omandada. Vihk sisaldab näiteid mitmesuguste ülesandetüüpide kohta.
 - Ingrid Krall ja Elle Sõrmus käsitlevad eesti keele grammatika õpetamise võimalusi, pakkudes õpetajale ideid, kuidas ja mis järjestuses seda ainet õppijale lihtsal ja arusaadaval moel seletada. Vihk sisaldab ka praktilisi ülesandeid.
 - Ene Petersoni teema on video võõrkeeletunnis. Tutvustatakse videomaterjali valiku kriteeriumeid ja kasutamise meetodeid ning videovara, mille hulgast meil valida on. Lisaks leiab vihust ülesandeid eri osaoskuste ja keeleteadmiste arendamiseks.
 - Diana Maisla valgustada on vigade parandamine. Tutvustatakse asjaomast teooriat ning eri arusaamu keeleveast, tema põhjustest ja õigest keelest. Autor esitab näiteid tüüpilistest vigadest ja pakub vigade parandamiseks ülesandetüüpe, mida võib ka kindla taseme keeleõppes kasutada.

Õpetaja ja õpilase õppematerjal

Eriti tänuväärne materjal on kõigil kooliastmetel nii õppimise kui ka kordamise juures sobilikud eesti keele grammatika seinatabelid, kokku 40 neljavärvilist tabelit hääliku- ja vormiõpetuse, sõnamoodustuse, lauseõpetuse ja õigekirja kohta. Nende kasutamist suunab „Õpetaja tabeliraamat”. Mõlema väljaande autorid on Helle Metslang, Silva Tomingas, Silvi Vare ja Jaan Õispuu.

Phare abiga on kavandatud ja TEA kaudu levitamisel veel mõndagi olulist, mis kujunduselt sarja ei kuulu.

Antidea Metsa ja Anne Jänese „Sulle, õpetaja!” on eesti suhtluskeeke õpik kesktaseme õpetajatele ja rajaneb aktiivmeetodite kasutamisel kursuste raames, kõrgkooli humanitaaralade keeleõppes, samuti individuaalõppes. Probleemistik on õpetajakeskne: õpilase põhivajadused, individuaalne õpetamisstiil, probleemne õpilane, meeskonnatöö koolis ning koguni selline tore lugemisaine, nagu miks õpetajat ei unustata, mees- ja naisõpetaja, maa- ja linnakooli erinevused-eelised jpm.

Varsti on tema kõrvale oodata Mare Kitsniku ja Leelo Kingisepa edasijõudnute õppekomplekti „Edasi!” (õpik, õpetajaraamat, töövihik ja kassett), mis on seni olnud katsetamisjärgus. Ta sobib täiskasvanud õppurile, kes õpetaja käe all valmistub sooritama kesktaseme eksamit. Õppekomplekti printsiibiks on kasutada autentset keeleainest ja tänapäevaseid arusaamu tööst tekstiga – sihtkeele osaoskuste omandamine on toetatud eestlaste elavale keelekasutusele, tekstianalüüs jälgib teksti sisulist liigendust, keskendudes sisulisele mõistmisele ja julgustades omandatavat kohe kasutama.

Peale TEA on Phare eesti keele õppe programm aidanud eesti keele õpet elavdada muude kirjastuste kaudu. Nii on õppijatel kasutada vene algkooli kõnearenduskomplekt „Õpime koos Mütsiku ja Patsikuga” (autorid Hiie Asser, Anne Kaskman ja Maire Küppar, AS Serk), eestikeelsete ring- ja laulumängude CD-kogumik „Kaks sammu sissepoole” (Meeme Liivaku, kirjastus Taimar & Põhi), mis sobib keele-, laulu- ja võimlemistundi, ning ajakirjandusžanreid tutvustav **Ajaleheleht nr 4** (Eesti Ajalehtede Liit).

Aastail 1999-2000 on riigi eksami- ja kvalifikatsioonikeskuse väljaandel sama programmi raames ilmunud **harjutusvihikud vene põhikooli eesti keele lõpueksamiks ja eesti keele riigieksamiks valmistujatele ning teistele alg-, kesk- või kõrghariduse eksami sooritajatele** (kokku kuus trükist, mille autoritena figureerivad Hille Pajupuu, Hele Pärn, Leelo Kingisepp, Tiit Päeva, Kristi Saarso, Leeni Simm, Pille Reins ja toimetajana Madis Norvik). Need kuuluvad varem alustatud ja kujunduslikult terviklikku testimaterjali sarja, mida tasuta ei ole jagatud. Jäeb ainult kahetseda, et neile, kel seisab ees muu võõrkeele riigieksam, pole analoogset materjali ja näidisteste euroopalikul õppetöö ja standardtestide avalikkuse-läbipaistvuse põhimõttel pakkuda.

1999 on samas Phare toel ilmunud eesti keele kõrgharidusestandard **„Tuul tiibades”** (autorid Mai Loog, Krista Kerge). Peale otsese taseme kirjelduse pakub see raamat arusaamu keelepädevuse aspektidest ja osadest ning oskuste vajaku kompenseerimisest; samuti tekstitööst,

harjutamisest ja keeleoskuse hindamisest. Seegi lugemisaines peaks huvitama kõiki võõrkeeleõpetajaid ega ole emakeeleõpetajategi väljaõppesse kuulunud kuigi ammu või samas ulatuses. (Ega asjata pole avalikult küsitud, kuivõrd eesti gümnaasiumi lõpetaja oskab oma emakeelt seal kirjeldatud tasemel ja komponentides.)

Nõnda siis on eurooplane Phare kaudu eesti asjatundjaid kirjutama ärgitades ning neile suurepäraseid avaldamisvõimalusi luues Eesti avalikkusele kinkinud hulga teadmisi, ja nii naljakas kui see ei tundu, killukese tänapäevast eesti keelt. Kuivõrd aga just eesti keele kui võõrkeele õpetus näib oma alustes olevat eurostandardile kõige lähemale jõudnud, pakutakse kaudsel kombel mõndagi, millelt muu õpetamisel ja oskuste hindamisel mõõtu võtta.

Krista Kerge

Tallinna pedagoogikaülikooli õppejõud

foto: Jaanus Kerge